

INLEDNING

Det här är en djupdykning i den mycket lokala historien om platsen där vi bor. Arbetsnamnet har varit "Projekt Närhistoria" och säger ganska bra vad det handlar om: Den nära historien. Området är begränsat till Westmans byalag domäner, avgränsat mot Norsesund av järnvägsviadukten och mot Ingared i början av Hampedalen. Det är ungefär en kvadratkilometer stort och just nu är vi 73 hushåll som bebor denna fläck på kartan, därav cirka 85% åretruntboende. Byalaget, som bildades 1996, har för övrigt fått sitt namn efter en viss Westman som förmodas ha gett sitt namn åt byn Vassenbo någon gång under Gustav Vasas regeringstid.

Av oss som har genomfört arbetet är några barnfödda, andra boende sedan barndomen och några ganska nyligen inflyttade till bygden. Speciellt för oss som är nykomlingar har det varit värdefullt att få gräva i historien. Att få en bakgrund till vår, och framförallt våra barns, nya hembygd.

Vi har sysslat med det här arbetet av och till under ett par års tid, med början sommaren 1998. Idén uppstod, och mognade, på grund av alla historier vi hade hört om händelser tidigare under 1900-talet, och alla namn på avflyttade eller döda personer som bott i bygden. Någon sa "man borde prata med dem som minns och skriva ner deras berättelser". På Westmans byalag årsmöte 1998 fick vi byalagets välsignelse - och så var det hela igång.

Den ursprungliga idén med Projekt Närhistoria var att koncentrera uppmärksamheten på tiden 1900 till 1970. Under denna period omvandlades området från ren småbrukarbygd till sommarhusområde och slutligen till paradiset för pendlare. Vartefter arbetet har fortskridit har vi funnit allt fler trådar bakåt i tiden och har funnit det spännande att även lyfta fram en del från bygdens äldre historia.

Vi har lånat från många olika källor och försöker ange dem så gott det går men eftersom detta inte är en akademisk uppsats så har vi inte satt ut några referenser i löpande text. Framför allt vill vi postumt lyfta på hatten för Fridolf Wildte för hans grundliga bok om Hemsjö, där vi har kunnat hämta mycket kunskap.

Vi har också studerat gamla kartor och handlingar från Lantmäteriverket i Gävle, Landsarkivet i Göteborg, mikrofilmade husförhörslängder, gamla

kartor från Vänersborg, Göteborgs Tidskriftsarkiv, Alingsås museums arkiv, Hemsjö hembygdsförenings arkiv ("Hea" i Hemsjö), samt privatägda juridiska dokument. Slutligen har vissa pusselbitar kunnat hämtas ur böcker om bygden samt böcker om historia och etnografi i allmänhet.

Det vi skriver om 1900-talet är till stor del hämtat från samtal med personer som bor här, har bott här tidigare eller på annat sätt har anknytning till trakten. Någon kanske tycker att "så var det inte alls" men minnet är subjektivt - alla minns vi lite olika beroende på vår personliga referensram. Vi som har sammanställt har bara kunnat återge de berättelser vi har fått höra: Om vi hade pratat med andra så kanske historien delvis hade blivit en annan.

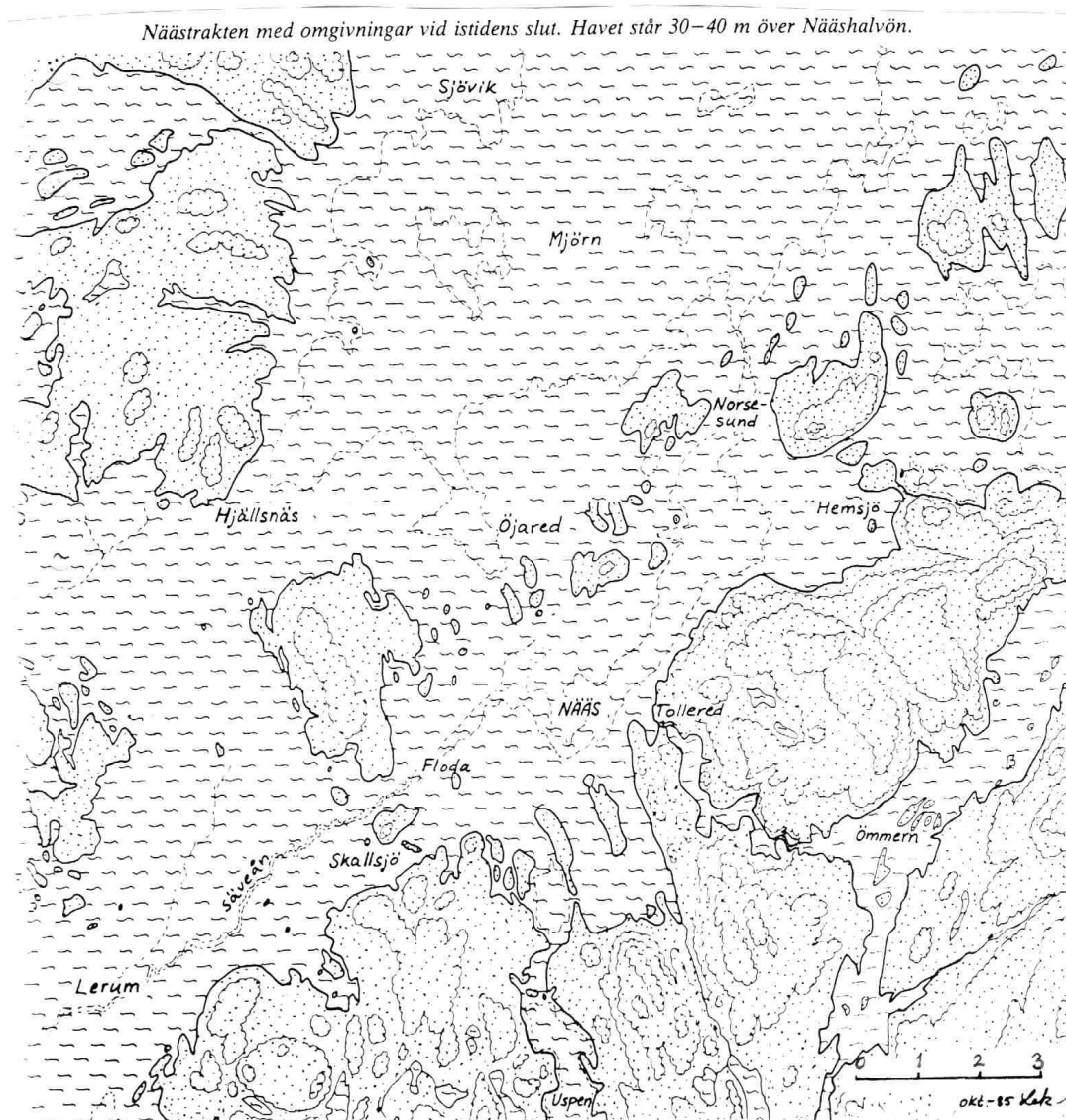
Vi är också väl medvetna om att det säkert finns massor av uppgifter, berättelser och intressanta fotografier som vi inte känner till. Även om denna skrift är färdig så känns det viktigt att fortsätta samla och skriva ner tillgängliga uppgifter om hur det var förr. Därför tar vi gärna emot mer information.

För att förenkla presentationen har vi numrerat alla fastigheter (se karta) med samtliga bostadshus utsatta. Observera att där det kan finnas flera byggnader på en fastighet har endast huvudbyggnaden numrerats.

BÖNDERNAS TID

Så började det

För 13 000 år sedan smälte inlandsisen undan. Först var våra trakter en skärgård, där bara de högsta bergsknallarna stack upp. Landet höjde sig och för cirka 10 000 år sedan hade höjningen nått så långt att Sävelången inte längre var en havsvik. Men ända tills för 5000 år sedan var havet aldrig längre bort än Lerum.

Karta från istiden. Vårt område ligger under vatten.

Människorna

Spåren av människor är mycket gamla i vår bygd, bland de äldsta i västra Sverige. De första stenåldersmänniskorna kan ha kommit så tidigt som för 8000 år sedan; från boplatserna vid Solveden och Bokö finns rika fynd. Läget vid en stor sjö (Mjörn), med lättillgänglig förbindelse med havet och med jaktmarker runt omkring, har varit gynnsamt.

Trots att det finns många fynd får man inte tänka sig någon stor stenåldersbefolkning. Dels handlar det om en mycket lång tidsperiod, kanske 6000 år, dels fanns det inte mat för någon stor befolkning. Den typiska stenåldersbyn bestod av 15-25 personer och de behövde stora jaktmarker och fiskevatten. Det kanske var en och samma släkt, eller klan, som flyttade runt i trakten under årtusendena?

Boplatserna var i allmänhet inte permanenta utan man flyttade ofta. Helst sökte man ett sydöst- eller sydvästläge på en flack, självdränerande sluttning längst in i en vik. Längst "vår bit" av Sävelången har fornminnesinventeringen 1982 pekat ut tre tämligen säkra, och två troliga, boplatser, där man har hittat ett antal flintföremål. Även Ingareds badplats utpekas som en stenåldersboplats.

Närmare vår tid

När vi kommer in i den yngre stenåldern, det vill säga för 4000 år sedan, blir fynden få. Klimatförändringar eller andra ändringar av levnadsförhållanden kan ha gjort det svårare att leva här. Eller kanske levde man nu på ett sätt som inte lämnade så många spår? Kanske ligger spåren fortfarande gömda i marken? Det vet vi inte, för inga ordentliga utgrävningar har någonsin gjorts här - de fynd som finns har samlats in av amatörarkeologer.

Det finns - eller fanns - åtminstone två fornminnen som visar att trakten inte blev helt öde. På Högen (63) fanns tidigare en *hällkista*, som ska ha blivit borttagen 1919. Den innehöll ingenting speciellt av värde, tydligen mest sten och grus, så kanske hade den blivit plundrad. Hällkistorna var begravningsplatser som användes under lång tid, från cirka 2000 f Kr till kanske efter Kristi födelse. En hällkista kunde användas för flera generationer, en sorts släktgrav. De som begravde sina döda i hällkista var jordbrukare. Inte så att de hade slutat jaga och fiska, det mesta av maten kom fortfarande ur sjön och skogen, men de kunde odla korn och de hade boskap. Om de reste hällkistan invid boplatserna eller på ett speciellt ställe vet vi inte.

Högs udde

På Högs udde, på Framnäs marker (73), finns flera fornfynd: Stensättningar och två domarringar. Domarringar är stenar som restes runt brandgravar under den äldre järnåldern, det vill säga runt Kristi födelse. De på Högs udde ligger högt och med utsikt över sjön, kanske ville man ge de döda en vacker viloplats. Den ena ringen är bättre bevarad och lätt att hitta, den innehåller 7 stenar.

Stensättningarna vid Högs udde är inte undersökta och daterade men de förekom under en lång period med tyngdpunkten under järnåldern; från Kristi födelse och fram till vikingatiden.

Avbrott i kedjan av lämningar

Man tycker sig se en "obruten bebyggelse" vid vår del av Sävelången så långt. Men om vi tror att stensättningarna på Högs udde gjordes några hundra år efter Kristus, så blir det en lucka på omkring 1000 år till nästa "tecken". Kanske drog sig människorna lite längre uppåt land när man började odla upp små åkrar: I Hultebackaområdet finns många fornlämningar och likaså i Hemsjö.

Nästa spår av befolkning är de medeltida röjningsrösen som finns vid gamla Vässenbo byplats (47) och på udden sydväst om Nolingared, mellan (39) och (40). Det är helt enkelt stenhögar som kastades upp vid en första(?) röjning för 600 till 1000 år sedan. Ulla Görrel har hittat en spjutspets av järn i sitt trädgårdsland (40). Den kan vara vad som helst mellan 300 och 1300 år gammal.

Återigen frågan: Fanns människorna här nere vid sjön hela tiden? Eller sökte de upp bättre platser i närheten, när jordbruket blev viktigare för försörjningen? Kanske drog de sig upp mot de lätta jordarna i Hemsjö och bröt sina åkrar, och byggde sina hus, där? Kanske var det många generationer senare, när det började bli trångt runt de gamla gårdarna, som man sökte sig ner mot sjön igen? Och om de bodde kvar här hela tiden: Var finns då spåren efter deras hus och boplatser? Är de bortodlade på åker och äng? Eller dolda under senare byggnader?

Att trakten aldrig varit helt öde kan vi vara säkra på. Är somliga av oss, som bor här idag, ättlingar till den första klanen som drog hit upp till Sävelången och Mjörn? Det är förstås mera långsökt men möjligheten finns: 8000 år...

Källor:

Alingsås Museums fornminnesinventering, 1982.

Johansson, L. Länge levde stenåldern. Alingsås: WMtryck, 1992.

Nolingared före 1800

Nolingared dyker upp i jordeboken 1650 under namnet *Nol*, men fanns kanske långt tidigare. Redan år 1643 finns dokumenterat att Nolingared, tillsammans med Vässenbo, klagade på att Högen, Hultebacka och Ingared hade lika del i ålfisket i "Solve å" (Solvedens å) trots att de gårdarna bara var 1/2 hemman stora.

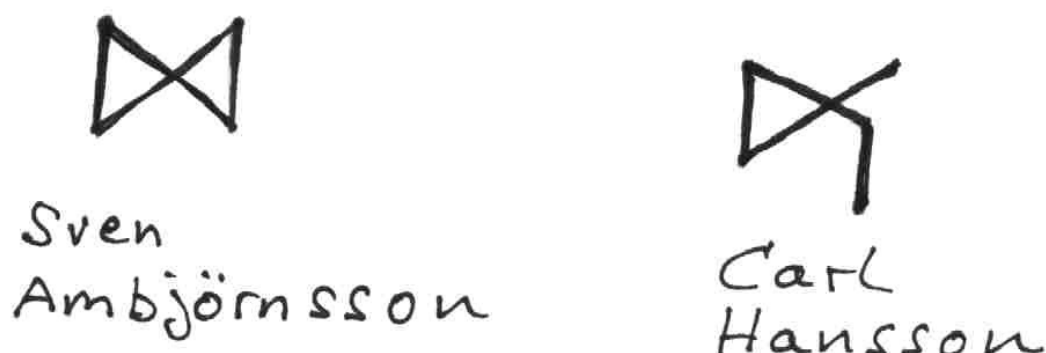
Nolingared anlades på mark som inte uttryckligen tillhörde närmaste gård, Vässenbo. Marken var för den skull inte "fri". Gustav Vasa införde tankesättet att all mark, som inte bevisligen tillhörde en existerande gård, var statens egendom. Därför var Nolingared i lagens mening ett kronohemman och bonden/bönderna ägde inte jorden. I det dagliga livet betydde detta ingenting; man betalade samma skatt som de självägande skattebönderna gjorde. Åbon på kronohemmanet hade livstids besittningsrätt för sig själv och kunde överlämna gården som arv till sina barn. Men kronan kunde sälja gården och det var precis vad som skedde i Nolingared.

Under Öijared 1711

År 1701, när kriget började tömma den svenska statskassan, beslöt Karl XII att kronohemmanen skulle säljas. På så sätt skulle nytt friskt kapital komma in. Åborna (bönderna på kronohemman) hade förköpsrätt men då måste de betala samma pris som högstbjudande. Om bönderna på Nolingared - de var två stycken - ville köpa loss sin gård vet vi inte, men åren 1709 och 1710 slog skördarna fel och året därpå, 1711, köptes Nolingared av generalmajoren och

landshövdingen, tillika chefen för Västgöta Dals regemente, Georg Reinhold Patkull. Han hade köpt Öijareds gods år 1709 och ville nu utvidga ägorna.

År 1711 hette åborna på Nolingared Sven Ambjörnsson och Carl Hansson. De fick sätta sina bomärken på köpehandlingen som bevis på att de inte anförde besvär mot försäljningen.

Bomärken, bönderna på Nolingared 1711.

Det är knappast troligt att Sven och Carl kunde läsa köpebrevet, vad det innebar förstod de väl säkert ändå. Nu var de landbor, arrendatorer, på ett frälsehemman och alla relativa rättigheter de haft innan försvann. De själva kunde kanske få bo kvar på livstid men om deras barn ville ta över gården så fick de skriva ett eget kontrakt med patron på Öijared, med de villkor han krävde. Medan kronan ägde Nolingared fanns det säkert möjlighet att "skattefuska" ibland: Ett slaktdjur här och en kappe korn där. Nu satt hemmanets ägare bara fem kilometer bort och höll ett öga på vad som hände. Dessutom ökade beskattningen även om vi inte vet hur mycket. Nu skulle Sven och Carl, förutom den vanliga skatten, betala arrende till ägaren på Öijared.

Öijareds arkiv är magert och sporadiskt, förutom att handstilarna gör det svårt att läsa handlingarna. Men år 1769 finns en anteckning om att Nolingared betalar hemmansränta (arrende), spånadspenningar och "fogdeskieppa", men hur mycket vet vi inte. Däremot slipper Nolingared, enligt anteckningarna, betala barkpenningar och ägg, vilket de flesta torpen måste göra. Om Nolingaredsbönderna gjorde dagsverken på Öijared, så finns det i alla fall inte

ERROR: stackunderflow
OFFENDING COMMAND: ~

STACK: